

Biblioteka
KLASICI

Фёдор Михайлович Достоевский
Бесы

Izdavač
Edicija
Zemunska 32, Novi Banovci

Za izdavača
Lazar Vuk Bokan

Glavni i odgovorni urednik
Lazar Vuk Bokan

Prevodilac
Kosara Cvetković

Lektura i korektura
Edicija

Dizajn korica
Edicija

Štampa
Neven, Zemun

Tiraž
500 primeraka

Plasman
+381/64-521-521-0
klubcitalaca@edicija.rs
www.edicija.rs

Godina izdanja
2026.

Mesto izdanja
Novi Banovci

ISBN 978-86-82958-45-1
ISBN 978-86-82958-53-6

DOSTOJEVSKI

KARAZLADOSII - II

I ubij me, po putu ni traga,
zalutismo, pa šta ćemo sada?
Nečisti nas je u polja zaveo,
kovitla nas i desno i levo.

Šta ih je, i kud ih teraju,
i što tako žalosno pevaju?
Domaćeg li duha sahranjuju,
ili možda vešticu udaju?

A. Puškin

SADRŽAJ

Prvi deo

Prva glava	Mesto uvoda: nekoliko pojedinosti iz živopisa mnogopoštovanog Stepana Trofimoviča Verhovenskog.....	13
Druga glava	Princ Hari. Veridba	45
Treća glava	Tuđi gresi	85
Četvrta glava	Hromka.....	129
Peta glava	Mudra zmija	161

Drugi deo

Prva glava	Noć	209
Druga glava	Noć (nastavak)	257
Treća glava	Dvoboj.....	281
Četvrta glava	Svi u očekivanju	293
Peta glava	Uoči praznika.....	315

„A ondje pasijaše po gori velika krd svinja, i moljahu ga da im dopusti da u njih uđu. I dopusti im. Tada iziđoše đavoli iz čovjeka i uđoše u svinje; i navali krd s brijega u jezero i utopi se. A kad vidješe svinjari što bi, pobjegoše i javiše u gradu i po selima. I iziđoše ljudi da vide šta je bilo, i dođoše k Isusu; i nađoše čovjeka iz koga đavoli bijahu izišli, a on sjedi obučen i pametan kod nogu Isusovijeh, i uplašiše se. A oni što su vidjeli kazaše im kako se iscjeli bijesni.”

Jevanđelje po Luki,
glava VIII, 32–37

PRVI DEO

PRVA GLAVA

MESTO UVODA: NEKOLIKO POJEDINOSTI IZ ŽIVOTOPISA MNOGOPOŠTOVANOG STEPANA TROFIMOVIČA VERHOVENSKOG

I

Pre nego što počnem opisivati skorašnje i vrlo neobične događaje odigrane u našem gradu, koji se dotle ničim nije od drugih razlikovao, moraću, kako sam nevešt, početi malo pozidalje, i to sa nekoliko biografskih pojedinosti o darovitom i mnogouvaženom Stepanu Trofimoviču Verhovenskom. Neka te pojedinosti posluže tek kao uvod u hroniku koju iznosim, a sam događaj koji nameravam opisati doći će docnije.

Reći ću odmah: Stepan Trofimovič stalno je među nama igrao neku naročitu, tako da kažem, građansku ulogu, koju je do strasnosti voleo, tako da, čini mi se, bez nje nije mogao ni živeti. Nije da ja njega sad upoređujem s glumcem iz pozorišta, bože sačuvaj, tim pre što ga i sam cenim. Sve je to moglo biti stvar navike ili, bolje reći, neprekidne i plemenite ljubavi i naklonosti od detinjstva za prijatno maštanje o lepom svom građanskom stavu. On je, na primer, neobično voleo svoj položaj čoveka „gonjenog” i, takoreći, „prognanika”. Obe ove rečce imaju klasični sjaj svoje vrste koji ga je zasenuo jednom zasvagda i, docnije, uzdižući ga postupno u sopstvenim očima, najзад, u toku mnogo godina, doveo ga je do postolja veoma visokog i njegovom samoljublju veoma prijatnog. U jednom satiričnom engleskom romanu prošlog veka neki Guliver, vrativši se iz zemlje patuljaka,

gde su ljudi bili rastom svega neka dva palca, toliko se navikao da gleda sebe kao velikana da je, na primer, idući londonskim ulicama, i nehotice vikao na prolaznike i kola da mu se sklanjaju s puta, da se čuvaju da ih ne pogazi, uobražavajući još jednako da je on veliki, a oni mali. Ismevali su ga za to i grdili, a surovi kočijaši bi čak i ošinuli velikana bičem. A je li to bilo pravo? Šta sve navika ne može učiniti? Navika je gotovo na nešto istovetno navela i Stepana Trofimoviča, samo u nevinijem i bezazlenijem obliku, ako se tako može reći – jer je on bio najbolji čovek.

Ja mislim da su ga naposletku svi i svuda zaboravili, ali se nikako ne bi moglo reći da ga ranije nisu znali. Neosporno je da je neko vreme i on pripadao znamenitoj plejadi proslavljenih društvenih radnika našeg prošlog naraštaja; i, jedno vreme – uostalom, svega za jedan jedini mali časak – mnogi tadašnji prenatrpani ljudi izgovarali su njegovo ime gotovo uporedo sa imenom Čadajeva, Belinskog, Granovskog i Hercena, koji je tek počeo bio da se javlja iz Evrope. Ali aktivnost Stepana Trofimoviča završila se gotovo odmah čim je započela – pod „olujom“ sticaja „okolnosti“. Kako to? Docnije se videlo da nije nikako ni bilo ne samo „oluje“, nego čak ni „okolnosti“, bar ne u slučaju Stepana Trofimoviča. Ja sam tek ovih dana doznao i čudom se začudio, a bila je to sušna istina, da Stepan Trofimovič nije među nama, u našoj guberniji, živeo kao „izgnanik“, kako se to kod nas obično mislilo; i ne samo da nije bio „proterivan“, već nikad nije bio ni pod policijskom prismotrom. Vidite li, dakle, silno njegovo uobraženje! On je celog svog veka iskreno verovao da ga se u nekim krugovima stalno pribojavaju, da je svaki njegov korak poznat i zapisan i da su sva tri naša gubernatora, u dosadašnjih dvadeset godina, polazeći u guberniju, dolazili s nekim već unapred o njemu stečenim uverenjem, koje im je zadavalo brige i koje im je ulivano „odozgo“, i to „pre svih ostalih stvari“. A neka bi tada neko uzeo da neoborivim dokazima uverava vrlo uvaženog Stepana Trofimoviča kako on nema nikakvog razloga da preza – njega bi to neminovno vrlo uvredilo. A inače je to bio čovek najpametniji i najdarovitiji, čovek, takoreći, čak i od nauke, mada u nauci... No, recimo, jednom reči, u nauci on nije uradio bogzna šta i, kako izgleda, baš i ništa. Ali, zaboga, kod nas u Rusiji se to dešava svim ljudima od nauke.

Biblioteka
KLASICI

Фёдор Михайлович Достоевский
Бесы

Izdavač
Edicija
Zemunska 32, Novi Banovci

Za izdavača
Lazar Vuk Bokan

Glavni i odgovorni urednik
Lazar Vuk Bokan

Prevodilac
Kosara Cvetković

Lektura i korektura
Edicija

Dizajn korica
Edicija

Štampa
Neven, Zemun

Tiraž
500 primeraka

Plasman
+381/64-521-521-0
klubcitalaca@edicija.rs
www.edicija.rs

Godina izdanja
2026.

Mesto izdanja
Novi Banovci

ISBN 978-86-82958-46-8
ISBN 978-86-82958-53-6

DOSTOJEVSKI

ZLI DUSI

SADRŽAJ

Šesta glava	Petar Stepanovič na poslu	7
Sedma glava	Kod naših.....	49
Osma glava	Carević Ivan.....	73
Deveta glava	Kod Tihona.....	83
Deseta glava	Popis kod Stepana Trofimoviča	115
Jedanaesta glava	Flibusteri. Sudbonosno jutro.....	127

Treći deo

Prva glava	Svečanost	153
Druga glava	Završetak svečanosti	181
Treća glava	Jedan završen roman.....	209
Četvrta glava	Poslednja presuda.....	229
Peta glava	Putnica	253
Šesta glava	Mučna noć.....	283
Sedma glava	Poslednje putovanje Stepana Trofimoviča	315
Osma glava	Završetak	351

ŠESTA GLAVA

PETAR STEPANOVIČ NA POSLU

I

Dan svečanosti beše definitivno utvrđen, a Fon Lempke je postajao sve neveseliji i zamišljeniji. Bio je pun kobnih i čudnih slutnji, a to je Juliju Mihailovnu veoma uznemiravalo. Istina, i nije bilo sve u svom redu. Pređašnji naš gubernator, čovek blag i mek, nije nadležstvo ostavio sasvim u redu; na pomolu nam beše i kolera, u nekim mestima je crkavala stoka; po gradovima i po selima celo leto su besneli požari, a u narodu se sve dublje i dublje usađivalo neosnovano i glupo nezadovoljstvo, sve se više gundalo o namernoj paljevini. Krađe, prema dosadašnjim razmerama, udvostručile se. Ali sve bi to, razume se, bilo ne više nego obična stvar da uz to nije bilo i drugih, pretežnijih uzroka koji su remetili mir dosad srećnog Andreja Antonoviča.

Juliju Mihailovnu sve je više iznenađivalo što je on svakim danom ćutljiviji, čudnovato, sve zatvoreniji. Šta bi imao da skrivati? Pri tome, on joj je retko činio primedbe, mahom ju je u svemu slušao. Na njeno navaljivanje, na primer, sprovedene su dve-tri vanredno opasne, zamalo ne i nezakonite mere, kako bi se ojačala gubernatorova vlast. U istoj nameri učinjeno je i nekoliko zlokobnih popuštanja; ljudima, na primer, koji su zaslužili sud i Sibir, stavljena je bila u izgled nagrada, opet na njeno navaljivanje. Na neke žalbe i molbe naređeno je da se i ne odgovara. (Naposletku je sve to izbilo na videlo.) Lempke, ne samo što je sve potpisivao nego čak nije ni razmišljao o pitanju u kojoj meri njegova žena sarađuje u vršenju njegove lične dužnosti. Pokatkad bi odjednom ipak uzimao uporan stav zbog „najviše sitnice” i začuđavao Juliju Mihailovnu. Razumljivo je bilo da je posle

čitavih dana poslušnosti osećao potrebu da sebe za to nagradi neznatnim trenucima neke pobune. Nažalost, Julija Mihailovna, pored sve svoje pronicljivosti, nije mogla da shvati tu plemenitu crtu plemenitog karaktera. Nije ni marila za nju, avaj, te je tako došlo do mnogih nesporazuma.

Meni nije potrebno, a ne bih ni umeo da pričam o tim raznim administrativnim pogreškama; sasvim otklanjam ceo administrativni rad. Kad sam ovu hroniku započinjao, stavio sam sebi sasvim drugi zadatak. Osim toga, mnogo šta će se obelodaniti prilikom isleđenja koje je određeno u našoj guberniji; treba samo malo počekati. Pri svemu tome će ipak biti potrebna neka razjašnjenja.

Ali da nastavim o Juliji Mihailovnoj. Jadna gospođa (ja je mnogo žalim) mogla je postići sve što ju je tako privlačilo i primamljivalo (slavu i ostalo) bez svih onih jakih i ekscentričnih pokreta kojima se predala od prvog koraka među nama. Ali, da li od nekog izobilja poezije, da li zbog dugih i tužnih neuspeha prve mladosti, tek ona se odjednom, sa promenom sudbine, osetila nekako naročito pozvana, zamalo ne i miropomazana, „nad kojom je zaplamteo jezik ovaj”; a u tom jeziku je baš i bilo zlo: jezik taj svakako nije šinjon pa da tek onako pokrije ma koju žensku glavu. No najteže je ženu uveriti baš o toj istini. Naprotiv, onaj ko joj samo odobrava, taj će uspeti, a odobravali su Juliji Mihailovnoj kao za opkladu. Ubrzo je tako postala igračka najrazličitijih uticaja; u isti mah je, i to za kratko vreme njenog gubernatorovanja, uobrazila da je vrlo individualna. Mnogo je veštih majstora grejalo ruke kod nje i koristilo se njenom prostodušnošću. I kakva se sve kaša tu varila pod formom njene nezavisnosti! Njoj su se svideli krupni zemljoposedi, i aristokratski element, i pojačanje gubernatorske vlasti, i demokratski element, i novo uređenje, i red, i slobodoumnost, i neke socijalne idejice, i strogi ton aristokratskog salona, i razuzdanost omladine oko nje jedva li ne kafanska razuzdanost. Ona je maštala da deli sreću, da miri ono što je nepomirljivo; tačnije, da sve i sva sjedini oko sebe u obožavanju njene sopstvene ličnosti.

Imala je ona naročitih ljubimaca; Petar Stepanovič, koji je uticao na nju najbanalnijim laskanjem, veoma joj se sviđao. Ali on joj se sviđao i iz drugog uzroka, jednog od retkih uzroka

koji je karakterističan za tu gospođu: ona se jednako nadala da će joj on otkriti jednog dana zaveru protiv države! Teško je to zamisliti, ali bilo je tako. Njoj se odnekud činilo da se u guberniji sigurno krije neka zavera protiv države. Petar Stepanovič, svojim ćutanjem u jednoj a nagoveštavanjem u drugoj prilici, postigao je da se ta njena čudnovata ideja sasvim ukoreni. Ona je zamišljala da je on u vezi sa svim što u Rusiji postoji revolucionarno, a u isti mah da je njoj odan do obožavanja. Otkrivanje zavere, zahvalnost iz Petrograda, napredak u karijeri, uticaj na omladinu kako bi se na ivici propasti još zadržala – sve je to našlo mesta u njenoj fantastičnoj glavi. Ona je Petra Stepanoviča stvarno već i izbacila, pokorila ga (u to je, ko zna po čemu, bila nepokolebljivo uverena), pa će izbaviti i ostale. Niko, niko od njih neće propasti, sve će ih ona spasti! Ona će ih podeliti na kategorije, tako će o njima i prijavu podneti; radiće s najvećom pravičnošću – te će ceo ruski liberalizam, a možda i istorija, blagosiljati njeno ime. Ali zavera će, naravno, biti obelodanjena. Sve koristi odjednom!

Međutim bilo je, pak, potrebno da Andrej Antonovič bar prilikom svečanosti bude malo vedriji. Valjalo ga je pošto-poto razveseliti i umiriti. U toj nameri ona posla k njemu Petra Stepanoviča; nadala se da on kojim mu drago načinom otkloni njegovu neveselost. Možda kakvim saopštenjima, takoreći iz prve ruke. Potpuno je verovala u njegovu umešnost.

Petar Stepanovič odavno već nije bio u kabinetu g. fon Lempkea. On požuri k njemu taman u onaj čas kad je bolesnik bio u osobito tugaljivom duševnom stanju.

II

Iskrsla je jedna kombinacija koju Fon Lempke nikako nije mogao da objasni. U srezu (onom baš u kome se Petar Stepanovič donedavno s oficirima veselio) jedan potporučnik je dobio usmeni ukor od svog neposrednog starešine. To je izvršeno pred celom četom. Potporučnik beše još mlad; skoro došao iz Petrograda; uvek ćutljiv i sumoran, naizgled dostojanstven, premda rasta malenog, debeo, crvenih obraza. On ne mogade podneti ukor, nego odjednom, uz neobičan i neočekivan vrisak, koji je

celu četu iznenadio, povi glavu nekako divlje, polete na komandira i udari ga iz sve snage i ujede ga za rame. Silom su ga od njega odvojili. Bez sumnje, sišao je s pameti; pokazalo se da je u poslednje vreme zaista činio nemoguće stvari. Na primer, iz svog stana je izbacio dve domaćinove ikone; jednu je sekirom isekao, a u svojoj sobi je, tobože kao na tri naloja, položio dela Fagtova, Molešotova i Bihnerova¹ i pred svakim nalajem zapalio po crkvenu voštanicu. Po količini knjiga nađenih kod njega moglo se zaključiti da je mnogo čitao. Da je imao pedeset hiljada franaka, možda bi otplovio na Markiska ostrva, kao onaj „kadet” koga g. Hercen pominje u jednom od svojih radova, sa vrlo mnogo humora... Kad su poručnika posle onog događaja uhvatili, našli su u njegovim džepovima i u njegovom stanu čitavu hrpu najžešćih proglasa.

Proglasi ti sami po sebi bili su nevažni. Zar smo malo sličnih videli u poslednje vreme! Nisu bili ni novi, nego tačno onakvi kakvi su, kako se posle govorilo, rasturani po h-skoj guberniji; Liputin, koji je pre mesec i po dana putovao po srezu i išao u susednu guberniju, uveravaše da je on već tada video iste takve listiće. Ali se Andrej Antonovič ipak zaprepastio, utoliko pre što je upravnik fabrike Špiguljinih u isto vreme doneo u policiju dva ili tri svežnja listaka potpuno istovetnih s onima što su se našli kod potporučnika; preko noći su bili ubačeni u fabriku. Svežnji nisu još bili otvoreni, te tako nijedan radnik nije stigao da proglas pročita. Fakt je bio prilično beznačajan, ali Andrej Antonovič se zamislio. Stvar mu se učinila nemilo zamršena.

Tada je u toj fabrici Špiguljinih tek bio započeo „slučaj Špiguljinih”, o kome je posle bilo onako mnogo vike kod nas i koji je sa mnogo varijanata prešao i u prestoničke listove. Pre tri nedelje, naime, razboleo se od azijske kolere i umro jedan radnik, a posle se razbolelo još nekoliko njih. U gradu se ljudi uplašili, jer je kolera dolazila iz najbliže susedne gubernije. Napominjem da su kod nas odmah preduzete sanitarne mere da se nezvani gost odbije. Međutim, nije bila zatvorena fabrika Špiguljinih, ljudi milionera i sa vezama. Odjednom svi povikaše da se baš u fabrici krije leglo i rasadnik boleštine: da i u fabrici i radničkim

¹ Čuveni prirodnjaci-naučnici onog doba.

stanovima vlada takva nečistoća da bi se kolera, kad je ne bi već bilo, morala tamo izleći. Andrej Antonovič je energično zahtevao da se mere odmah primene i u fabrici. Za tri nedelje fabriku očistiše, ali Špiguljini, ne zna se zašto, zatvoriše je. Jedan brat Špiguljin stalno je živeo u Petrogradu, a drugi, kad je vlast naredila čišćenje, otputova u Moskvu. Upravnik tada preduze obračunavanje sa radnicima i, kako se videlo, drsko ih je pritom varao. Radnici su gundali, tražili pravičan obračun, pa, u neznanju svom, odoše i u policiju. Uostalom, nisu se ni blizu toliko bunili koliko se o tome pisalo. U taj mah, eto, doneo je upravnik one proglase Andreju Antonoviču.

Petar Stepanovič bez prijave ulete u kabinet Fon Lempkea, kao dobar prijatelj i svoj čovek, uz to i sa porukama od Julije Mihailovne. Kad ga Fon Lempke ugleda, sumorno se smrači i neljubazno zastade kod stola; dotle je hodao po sobi i o nečem u četiri oka raspravljao sa Blumerom, činovnikom svoje kancelarije, neobično nespretnim i sumornim Nemcem, koga je on, bez obzira na najjaču opoziciju Julije Mihailovne, poveo sa sobom iz Petrograda. Kad Petar Stepanovič uđe, činovnik uzmače do vrata, ali ne iziđe. Petru Stepanoviču se čak učini da se on sa svojim starešinom nekako značajno pogleda.

– Aha, sad sam vas uhvatio, prikrivenog načelnika grada! – uzviknu Petar Stepanovič smejući se i stavi ruku na proglas koji beše na stolu. – Ovo će da umnoži vašu zbirku, jelte?

Andrej Antonovič planu. Nešto kao da odjednom iskrivi sve njegove crte.

– Ostavite to, odmah ostavite! – povika uzdrhtao od gneva. – Ne usuđujte se... gospodine...

– Šta vam je? Vi se, kanda, ljutite?

– Dopustite da vam napomenem, gospodine, da odsad ni najmanje nisam nameran trpeti vaš *sans façon*² i molim vas da se setite...

– Phi, vraga! Pa vi to baš odistinski!

– Ćutite, ćutite! – stade Fon Lempke nogom lupati po prostirci. – I ne usuđujte se...

Bogzna do čega bi došlo. Mimo svega drugog, beše još jedna

² Bezobzirnost.